

Danguolė MIKULĖNIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

DĖL CIRKUMFLEKSINĖS METATONIJOS LIETUVIŲ KALBOS DŪRINIUOSE¹

Cirkumfleksinė metatonija (*métatonie douce*) paprastai datuojama ankstyvuoju rytų baltų laikotarpiu. Ji aiškinama kirčio pasislinkimu iš balsinės priesagos (pavyzdžiui, *-*liu*, *-*lio* ar *-*lie*) balsio į prieš jį buvusį skiemenį. Šis, kaip ir dabar tarmėse egzistuojantis atitrauktinis kirtis, įgijo cirkumfleksą, plg. *pinigius* < *pinigijus ir *girnius* < *girnijus (Stang, 1966, 145; 1970, 215; taip pat Derksen, 1996, 36 tt.). Kaip galima priežastis metatonijai atsirasti taip pat nurodomas darinio perėjimas iš vienos kalbos dalies į kitą ar kamiengalio pasikeitimas (Brugmann, 1906, 112–113; Wijk, 1958, 34; Skardžius, 1943, 456). Šiuo požiūriu reikšmingas teiginys, kad dūriniuose cirkumfleksinė metatonija gali būti susijusi su kilnojamojo kirčio paradigma, kuri tikriausiai buvusi paveldėta iš pamatinio žodžio, plg. tarm. *begalvīs < *begalvīs, bet tarm. *bekājīs (Stundžia, 1981, 60). Aptartosios dūrinių ypatybės ypač būdingos rytų aukštaičių kirčiavimo sistemai (Lyberis, 1972, 44). Tačiau pripažinus, kad rytų ir pietų aukštaičiai veikiausiai išsaugoję archajiškesnę kirčiavimo sistemą, reikia ieškoti priežasčių, nulėmusių cirkumfleksinės metatonijos įsigalėjimą žemaičių ir vakarų aukštaičių tarmėse. Tai tikriausiai padėtų atkurti dūrinių cirkumfleksinės metatonijos vietą santykinėje kirčiavimo sistemos reiškinų chronologijoje.

Be jokios abejonės, archajiški tarmėse ar senuosiuose raštuose pastebėti dūriniai, antrajame dėmenyje išlaikę baritono šaknies akūtą, plg. *pakrūmė* / *pakrūmis* (: *krūmas*) ar *palóvė* / *palóvis* (: *lóva*). Jie išplitę visame lietuvių kalbos plote (LKA III 36–37, žemėl. Nr. 32; plačiau žr. Mikulėnienė, 1994, 119 tt.). Tokių dūrinių aptikta M. Daukšos raštuose, plg. *pasáulis* (*pasáulis*, *pasáulo*, *pasâulo*, *pasâului*, *pasáuliie*), *pakójis* (*pakójis*) (Skardžius, 1935, 80–81), per dvidešimt jų užrašyta F. Kuršaičio (Kurschat, 1883) žodyne (Mikulėnienė, 1994, 122). Cirkumfleksine metatonija besiskiriantys dūriniai rodosi ne tokie seni. Iš „Lietuvių kalbos atlasui“ surinktos medžiagos matyti, kad šio tipo metatonijos atvejai užrašyti tik iš paskirų punktų ir vientesnio ploto, rodos, niekada nesudarė². Pripažinus, kad jie gali būti vėlesni

¹ Straipsnis parengtas pranešimo, skaityto VIII tarptautiniame baltistų kongrese, pagrindu (Mikulėnienė, 1997).

² Atsakymai į anketos „Akcentologija“ 309 klausimą – *pakalñems*, *pakalnės* ar *pakálnems*, *pakálnes* (KFRP, 32) – saugomi Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriuje.

perdirbiniai iš kilnojamosios paradigmos žodžių, galima manyti, jog ir *pakalnė* veikiausiai atsiradusi iš *pakalnė*: acc. sg. *pākalnē* (< *'pākálneñ). Vienoje tarmėje užrašyti keli kirčiavimo variantai paprastai skiriasi reikšme, plg. *pakalnė* 'vieta prie pat kalno' ir *pakalnė* 'vieta toliau nuo kalno, lyguma' (Skardžius, 1936, 66; 1968, 25–26). Tais atvejais, kai jie užrašyti ne iš vienos tarmės, – plg. F. Kuršaičio pateiktus pavyzdžius *pakalnė* (*pakalnė*) 'die Niederung, die gegend am kurischen Haff und den Memelmündungen' ir *pakalnė* 'ein Anberg, der Fuss eines Berges' (Kurschat, 1883, 287), – juos reikėtų sieti su skirtingomis pamatinio žodžio paradigmomis – *pakalnė* / *pakalnė* (: *kálnas*, *kálnai*), *pakalnė* : acc. sg. *pākalnē* / *pakalnė* (: *kálnas*, *kalnai*)³.

Kad cirkumfleksine metatonija besiskiriantys dūriniai yra gana vėlyvi ir perdirbti iš kilnojamosios paradigmos žodžių, įtikinamai rodo XVI a. raštuose pastebėti kirčiavimo variantai, pavyzdžiui, M. Daukšos *bedievys* -ė (*bêdiewiui*, *bêdiewi*, *bediewiėi*, *bediewiamus*, *bediewiamus* ir pan.) bei *bediėvis*, -ė (*bediėwis*, *bediėwių*, *bediėwiamus*) (Skardžius, 1935, 131). Analogiškai iš formos *beplaukys, -ė : acc. sg. *bēplaukį* vedant variantą *beplaūkis*, -ė, turėjo pakisti šaknies priegaidė. Taigi darybiškai čia įžvelgtina kirčio vietos kaita visam darybos kamienui, plg. { **bēplauk-* } → { **beplàuk-* } (Mikulėnienė, 1994, 126). Kirčio slinkties į dešinę galimybę bahuvrīhi tipo dūrinuose patvirtina dar keli motyvai. Pirmiausia – kiti M. Daukšos kirčiavimo variantai, pavyzdžiui, *svetimmóteris* (*fwetimmóteri*, *fwetimmóterei*, *fwetimmóterius*) ir *svetimmotėris* (*fwetimmotėris*) (Skardžius, 1935, 130). Antra, kirčio perkėlimas į dešinę būdingas ir dabartinės lietuvių kalbos dūriniam – juose dažnai linkstama kirtį perkelti arčiau morfemų sandūros. Todėl šalia tradiciškai kirčiuojamo *jaunavedys*, -ė (3^{4a}): acc. sg. *jáunavedį* įsitvirtinęs pastovaus kirčiavimo variantas *jaunāvedis*, -ė (1) (Stundžia, Mikulėnienė, 1989, 86 tt.; taip pat žr. Vitkauskas, 1985). Šis reiškinys apskritai atitinka dabartinės lietuvių kalbos tendenciją dariniuose dažniausiai kirčiuoti priešpaskutinį ar trečiąjį nuo galo skiemenį (Karusienė, Girdenis, 1990, 39). Tai rodo ir žemaičių polinkis pagal šį modelį kirčiuoti dviskiemenio kamieno priesagos -iškas būdvardžius, plg. *daktāriškas* (: *dāktaras*), *kunī/ėgiškas* (: *kūni/egas*), *piemėniškas* (: acc. sg. *piemenį*, *piemuō*), *rudėniškas* (: acc. sg. *rūdenį*, *ruduō*), *ubāgiškas* (: *ūbagas*), *vāsariškas* (: *vāsara*) (plačiau žr. Girdenis, 1986). M. Daukšos raštuose kirčiuota tik *kūnigiškas* (*kūnigiškas*, *kunigiškám*, *kunigiškoffé*) (Skardžius, 1935, 158), F. Kuršaičio – *piemeniškas* (*piemeniškas*), *rūdeniškas* (*rūdeniškas*), *ūbagiškas* (*ūbagiškas*), *vāsariškas* (*wāfariškas*) (Kurschat, 1883, 309 tt.). Taigi sprendžiant iš to, kirčio slinktis į dešinę yra dar gyvas kalbos reiškinys. Galima manyti, kad jis nėra ir labai senas.

Šią hipotezę, regis, patvirtina K. Būgos pateikti lietuvių ir latvių kalbų faktai: lietuvių kalbos dūrinuose pamatinio žodžio akūtas virtęs cirkumfleksu (A→C), plg.

³ Plg. *kálnas* (3) KGr, Sch, Pc ir *kálnas* (1) MŽ, Slnt, Ds, Kv, An, Tv, Sr, Mrc, Lkm, J, Dkš, Krtn LKŽ V 146.

*pakálnē*⁴ : *kálnas*, *paklētē*⁵ Ds : acc. sg. *klētī*, *klētīs*⁶ Ds, ryt. a. *pakōjē*⁷ : *kója*, *palōvē*⁸ Ds : *lóva*, *pasōstē*⁹ K, Kv: *sóstas*¹⁰, *didžiagalvis*¹¹ : acc. sg. *gálva*, *galvā*, *trumpakōjis*¹²: *kója* (B ū g a, 1959, 407, 412–413), o latvių kalbos dūriniai rodo, kad metatonija vykusi akūto įsigalėjimo kryptimi (A←C), plg. la. *liēldiēnas* ‘Velykos’, la. *nediēna* ‘nelaimė’ : la. *diena* ‘diena’; la. *mataūkla* ‘(plaukų) kaspinas’ : la. *aukla* ‘auklė, virvelė’; la. adv. *viēnalga* ‘abejingai, vis tiek’, la. *neīga* (<*ne+alga) ‘dykinėtojas’ : la. *alga*, lie. algà, gen. sg. *algōs*, acc.sg. *alga*; taip pat la. *apaūši* ar *apaūši* ‘apynasris’ : la. *auss*, lie. *ausis*, acc. sg. *aūsī*; la. *apruōcis* ‘rankogalis’ : la. *rūoka* ‘ranka’; la. *grūtdiēnis* ‘vargdienis’, la. *sērdiēnis* ‘našlaitis’ : la. *diena* ‘diena’¹³; la. *iēdzērklis*, ryt. a. *ingērklis* : acc. sg. *geřklē*, *gerklē*¹⁴; la. *suōvařdis* ‘bendravardis’: la. *vārds* ‘žodis; vardas’ (B ū g a, 1959, 397, 412–413)¹⁵.

Taigi baltų kalbų metatonija, iki šiol nagrinėta kaip vienas fonetinis reiškiny, lietuvių ir latvių dūrinuose, ko gera, reiškesi nevienodai. Tai įtikinama, jei pripažįstama, kad baltiškąją akūtą ir cirkumfleksą atliepiančios šių baltų kalbų priegaidės skiriasi balso judėjimu: latvių kalbos akūtinės prigimties „kylančios“ *stieptā* ir *lauztā* (A↗) nesutampa su lietuvių „krintančiąja“ tvirtaprade (A↘), o cirkumfleksinė latvių kalbos *krītošā* (C↘) – su lietuvių kalbos „kylančiąja“ tvirtagale (C↗) (E n d z e l i n s, 1948, 12–13; 1951, 34 tt.; W i j k, 1958, 16–17; taip pat plg. G e r u l l i s, 1930, XXXVII tt., XLII tt.). Nustachi, kad latvių kalbos dūriniamis būdingas akūtas, o lietuvių – cirkumfleksas, gali pasirodyti, jog būta skirtingų kaitų. Tačiau palyginus balso judėjimo pobūdį, matyti, kad abiejų kalbų dūrinuose metatonija vis dėlto vyko ta pačia kryptimi – iš „krintančiosios“ priegaidės į „kylančiąją“, plg.:

⁴ Plg. *pakálnē* (2) K, KII, Nm, Rtn, Krs, Ktč, Pgg, Ob, Vn, Al; *pakálnē*(1) Gl, Pp, Jrb, J, Varn, Sdb, Kp, DP, J. Jabl, Šmn ir *pakálnē* (3^b) Mžk LKŽ IX 146–147.

⁵ LKŽ IX 182 pirmasis variantas – *paklētē* (1) Gl, Ds, J; taip pat plg. *paklētē* (2) NdŽ, Up ir *paklētē* (1) Slnt, Šts.

⁶ LKŽ VI 64 pirmasis variantas – *klētīs* (1) J; taip pat plg. *klētīs* (3)An, Užp.

⁷ Plg. *pakōjē* (2) Dglš LKŽ IX 191. Kiti variantai – *pakōjē* (1) Trgn ir *pakojē* (3^b) Lp – pateikti tik iliustraciniuose sakiniuose, neiškelti.

⁸ LKŽ IX 272 nurodyta *palōvē* (1) K, Srd, Dkš, Šv, J ir *pālovē* (1) Slnt, Jdr, Krg. K. Būgos pateiktas variantas čia neminimas.

⁹ LKŽ IX 519 nurodyta *pasōstē* (1) NdŽ. K. Būgos variantas nepateikiamas.

¹⁰ Plg. *sóstas* (1) K, Rtr, Š, DŽ, KŽ, KII, Slnt, NdŽ, Vdšk, Plng, K. Donel, DP, Sch, J, Pgg ir *sōstas* (2) NdŽ, Kv LKŽ XIII 300–301.

¹¹ Plg. *didžiagalvis* (2) Mrc, Rdm ir *didžiagalvis* (1) LKŽ II 489. Antrasis variantas nelokaluotas.

¹² Plg. *trumpakōjis* (2) Š, Rtr, NdŽ, KŽ, Rmš ir *trumpakōjis* (1) LL, Ser, Btrm, Dv LKŽ XVI 1011.

¹³ Apie la. *diena* prk. ‘vargas; vargelis’ (žr. Balkevičius, Kabelka, 1977, 154; Balkevičs, Balode, Bojāte, Subatnieks, 1995, 566).

¹⁴ Plg. *gerklē* (3) Sb, Vrb, Dkš, J, Jnš, Sml, Plv, Ds, Skr, Gs, Rz, Pn ir *gerklē* (4) Als, Kv, Slnt, Tl, Lnk LKŽ III 258–259.

¹⁵ Kirčiavimu skiriasi tik la. *pakāje* ‘papėdė’, kurį K. Būga kildina iš *pakājē (B ū g a, 1959, 407).

la. *gūlta* → *pagul̃te*
'lova' 'palovė'

C → A
< ↓ > → < ↗ >
< ↓ / ↗ >

lie. *lóva* → *palōvė*

A → C
< ↓ > → < ↗ >
< ↓ / ↗ >

Iš to galima daryti išvadą, kad latvių ir lietuvių kalbų dūrinių kirčiavimo sistemos jau vystėsi savarankiškai, nors ir pagal tą patį baltiškąjį modelį. „Kylantis“ cirkumfleksas, pasak F. Kortlandto, lietuvių kalboje sudarė itin palankias sąlygas Sosiūro dėsniai, ir – priešingai – „krintantis“ latvių kalbos cirkumfleksas galėjo lemti kirčio atitraukimą į žodžio pradžią (K o r t l a n d t, 1974, 304 tt.; 1977, 327 tt.). Taigi Sosiūro dėsnis galėjo lemti kirčio slinktį ne tik į akūtinę galūnę, bet ir į kitą vidinį akūtinį darinio skiemenį. B. Stundžios nuomone, šio dėsnio paveikta pakito **begál'vīs* : acc. sg. **'begálviñ* paradigma, išvirtusi į **begal'vīs* : acc. sg. **be'gálviñ*. Naujasis kilnojamojo kirčio modelis buvęs nepatvarus, o tarmėse apibendrintas priešpaskutinio skiemens kirtis – *begálvis* / *begal̃vis* (S t u n d ž i a, 1991, 84). Tačiau tarpinio dūrinių kirčiavimo modelio nei senuosiuose raštuose, nei tarmėse neužfiksuota¹⁶. Todėl abejotina, ar jis egzistavo.

Pripažinus dūriniuose buvus kirčio slinktį į dešinę, būtina aptarti jos santykį su cirkumfleksine metatonija. Skirtingai nei bendrinėje kalboje žemaičių ir vakarų aukštaičių tarmėse įgyjamas cirkumfleksas yra žymėtasis priegaidžių priešpriešos narys (G i r d e n i s, 1985, 144). Tuo būdu realizuojamas vienas svarbiausių morfonologijos principų – žymėtąja priegaide žymėti darinį ir taip sudaryti morfonologinį kontrastą su jo pamatiniu žodžiu (K u r y ł o w i c z, 1958, 405)¹⁷. Kadangi šių tarmių cirkumfleksas spūdi koncentruoja pirmojoje kirčiuoto garso dalyje ar yra ištesiamas per visą garsą (Z i n k e v i č i u s, 1966, 35–36, 108–109), cirkumfleksinę priegaidžių kaitą dūriniuose galima interpretuoti ir kaip kirčio perkėlimą į gretimo skiemens pirmąją morą¹⁸.

Cirkumfleksinę priegaidžių kaitą dūriniuose pripažinus kirčio slinkties rezultatu, galima apytikriai nustatyti jos įsigalėjimo laiką – funkciškai ji visiškai sutampa su kirčio pasislinkimu į darinio priesagą priesaginio kirčio formavimosi metu (plačiau žr. G i r d e n i s, 1972, 67 tt.), todėl, matyt, panašiai ir datuotina.

¹⁶ Plg. *begal̃vis*, -ė adj. (2) Kt, J, Vks̃, Užv, Rod ir *begal̃vis*, -ė (1) Grž LKŽ I 715.

¹⁷ Bendrinės lietuvių kalbos požūriu cirkumfleksas – nežymėtoji priegaidė (G i r d e n i s, 1983, 117). Dūriniuose jis koreliuoja su kitu nežymėtu fonologiniu opozicijos nariu – priešpaskutinio skiemens kirčiu (M i k u l ė n i e n ė, 1989, 45). Cirkumfleksinė metatonija čia atlieka morfonologinės akomodacijos funkciją – įgyto cirkumflekso kylantis tonas labiau dera prie kirčiuoto skiemens balsio (resp. dvigarsio), atsidūrusio prieš minkštąjį priebalsį, kylančio tembro (plačiau žr. M i k u l ė n i e n ė, 1987, 158 tt.).

¹⁸ VIII tarptautiniame baltistų kongrese diskusijų metu, komentuoamas K. Būgos pavyzdžius, prof. habil. dr. A. Girdenis atkreipė dėmesį ir į tai, kad metatonijos būdu įgytas cirkumfleksas iš esmės turėjo sutapti su žemaičių šalutiniu kirčiu.

ZUM PROBLEM DER ZIRKUMFLEXEN METATONIE IN LITAUISCHEN ZUSAMMENSETZUNGEN

Zusammenfassung

Es wird die Hypothese aufgestellt, daß die Metatonie in den litauischen Zusammensetzungen eine relativ späte Erscheinung ist, die bei der Umgestaltung des Paradigmas mit beweglichem Wortakzent entstanden ist, d. h. sie tauchte in der Zeit auf, als sich der Wortakzent in den Zusammensetzungen nach rechts verschob. Diese Annahme wird durch folgende Argumente bekräftigt: 1. Durch die im litauischen Schrifttum des 16. Jh. belegten Akzentuierungsvarianten, z. B. bei M. Daukša *bedievys*, -ė und *bediēvis*, -ė, *svetimmóteris:svetimmotēris*; 2. Durch das Vorliegen der schwankenden Akzentuierung in den Zusammensetzungen der litauischen Sprache der Gegenwart – man tendiert dazu, den Akzent in Richtung der Morphemgrenze zu verrücken: *jaunavedys*, aber auch *jaunāvedis*; 3. Durch Fakten der lettischen Sprache, wo die Metatonie durch Verbreitung des Akuts in der entgegengesetzten Richtung zustande kam, vgl.: *grūtdiēnis* 'Armseliger': *diena* 'Tag'.

Obwohl sich die Akzentuierungssysteme der litauischen und lettischen Zusammensetzungen selbständig entwickelten, vollzog sich dieser Prozeß nach der Stimmbewegung auf Basis desselben baltischen modells:

lett. <i>gūlta</i> → <i>pagūlte</i> 'Bett' 'unter dem Bett'	lit. <i>lóva</i> → <i>palōvė</i> 'Bett' 'unter dem Bett'
<hr/>	<hr/>
C → A	A → C
<↘> → <↗>	<↘> → <↗>
<↘ / ↗>	<↘ / ↗>

wobei C = Zirkumflex, A = Akut bedeuten.

Es kann gefolgert werden, daß die in den litauischen Zusammensetzungen erscheinende Metatonie, die als Ergebnis der Akzentverrückung anzusehen ist, funktionell mit der Verlegung des Akzents nach rechts während der Herausbildung der suffixalen Akzentuierung zusammenfällt.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Balkevičs J., Balode L., Bojāte A., Subatnieks V., 1995, *Lietuviešu-latviešu vārdnīca*, 2., pārstrādāts izdevums, Rīga.
- Balkevičius J., Kabelka J., 1977, *Latvių-lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius.
- Brugmann K., 1906, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*, II 1, Strassburg.
- Būga K., 1959, *Die Metatonie im Litauischen und Lettischen*, – K. Būga, *Rinkiniai raštai*, II, Vilnius.
- Derksen R., 1996, *Metatony in Baltic*, Amsterdam-Atlanta, GA.
- Endzelīns J., 1948, *Baltu valodu skaņas un formas*, Rīga.
- Endzelīns J., 1951, *Latviešu valodas gramatika*, Rīga.
- Gerullis G., 1930, *Litauische Dialektstudien*, Leipzig.
- Girdenis A., 1972, *Lietuvių kalbos vardažodžio priesagų kirčio susiformavimas*, – *Blt I priedas* 66–72.
- Girdenis A., 1983, *Lietuvių bendrinės kalbos prozodinių skiemens tipų santykiniai dažnumai*, – *Klb XXXIV* (1) 117–118.
- Girdenis A., 1985, *Specifičeskie priznaki i razvitie slogovykh intonacij v litovskich dialektach*, – *Tarptautinė baltistų konferencija 1985 m. spalio 9–12 d., pranešimų tezės*, 143–144.

- Girdenis A., 1986, Primirštas kirčiavimo modelis, – Klb XXXVII (1) 86.
- KFRP – Kalbos faktų rinkimo programa, Ats. red. A. Pupkis, Vilnius, 1983.
- Karosienė V., Girdenis A., 1990, Bendrinės kalbos žodžio ir skiemens statistinė struktūra, – Klb XL (1) 36–48.
- Kortlandt F. H. H., 1974, On the history of Baltic accentuation, – Historical Linguistics, II, Theory and description in phonology, Amsterdam–New York, 285–309.
- Kortlandt F., 1977, Historical laws of Baltic accentuation, – Blt XIII (2) 319–330.
- Kuryłowicz J., 1958, L'accentuation des langues indoeuropéennes, Wrocław–Kraków.
- Kurschat F., 1883, Littauisch-deutsches Wörterbuch.
- Lyberis A., 1972, Metatonijos reiškiniai vediniuose, – KK 22, 43–48.
- LKA – Lietuvių kalbos atlasas, III: Morfologija, Ats. red. K. Morkūnas, Vilnius, 1991.
- LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas, I–XVI, Vilnius, 1968–1995.
- Mikulėnienė D., 1987, Javlenija metatonii v imennykh flektivnykh obrazovaniyach sovremenno-go litovskogo jazyka, Vilnius (rankraštis).
- Mikulėnienė D., 1989, Metatonija morfonologijos požiūriu, – Klb XL (1) 45–51.
- Mikulėnienė D., 1994, Linksniuojamųjų priešdėlio *pã- vedinių kirčiavimas, – LKK XXXIV 118–129.
- Mikulėnienė D., 1997, Dėl cirkumfleksinės metatonijos dūriniuose, – VIII tarptautinio baltistų kongreso „Baltų kalbos XVI ir XVII amžiuje“, pranešimų tezės, 1997 m. spalio 7–9 d., Vilnius, 99–100.
- Skardžius P., 1935, Daukšos akcentologija, Kaunas.
- Skardžius P., 1936, Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas, Kaunas.
- Skardžius P., 1943, Lietuvių kalbos žodžių daryba, Vilnius.
- Skardžius P., 1968, Lietuvių kalbos kirčiavimas, Čikaga.
- Sossjur F. de, 1977, Litovskaja akcentuacija, – F. de Sossjur, Trudy po jazykoznaniju, Moskva, 620–632.
- Stang Chr. S., 1966, Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen, Oslo etc.
- Stang Chr. S., 1970, „Métatonie douce“ in Baltic, – Chr. S. Stang, Opuscula Linguistica, Oslo etc., 216–224.
- Stundžia B., 1981, Dėl cirkumfleksinės metatonijos išvestiniuose lietuvių kalbos daiktavardžiuose, – Blt XVII(1) 58–65.
- Stundžia B., 1991, Lietuvių kalbos dūrinių kirčiavimo raida, – VI tarptautinis baltistų kongresas 1991 m. spalio 2–4 d., pranešimų tezės, Vilnius, 83–84.
- Stundžia B., Mikulėnienė D., 1989, Dūrinių kirčiavimo dėsniumai, – Klb XL (1) 83–90.
- Vitkauskas V. (sud.), 1985, Lietuvių kalbos tarties žodynas, Vilnius.
- Wijk N. van, 1958, Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme, 2. Aufl., s'Gravenhage.
- Zinkevičius Z., 1966, Lietuvių dialektologija, Vilnius.